

603
P. M. Mühlberg.

Daanuse surm.

603
Ehast wenead! nüüd näitama peate,
Kas raudaseid riideid veel lõhkuda võite?

232

603.

E L 1749

Jaanuse surm.

Ajaloolik laulusugu eestlaste suurest wõitlusest
Daani walitsuse ajal XIV. aastajal.

W o t t o: „Mii fergelt kui mäeb merelaentena
Kord ülesse — alla paneb karglema
Suur wägew loodus naljatujuna,
Ka rahwaste saatust — nii juhüb ta.

P. M. Mühlberg.

P. M. Mühlberg.

185181

Tallinnas, 1908.

Trükitud wäljaandja kuluks

— — W. Ehrenpreis'i trükk Tallinnas, — —
— — Harju ja Röölli uul. nurgal № 11, — —

EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

484284

Seletuskõne.

elolew laululugu kirjeldab Jaanuse wõitlust
sel ajal, kus Gestimaa Daanimaa walit-
juse all oli ning piiramata ülekohus siin
walitses. Üleüldine ajalugu (Dr. K. D.
Lindequist) kirjutab jelle üle: „Algusest
saadik oli iseäranis Harju ja Wiru
estlaste elupõlw Daani walitsuse all raske.

Gestlaste käest wõetakse põllud ära ja ajutatakse mõi-
jad peale. Sigust nad ei leidnud. Kuningas elab
kaugel. Maawalitsejad heitsiwad rõhujate nõuusse. Gest-
lased kaebawad, „neid waewatawat, pekstawat, ning
nad ei saada oma suure raske töö eest kuitwa leibagi;
nende noorikud ning tütreid teotatawat ära; omandus
kistawat käest, neid tarwitatawat kui pärisorje.“ See
on mäsfunõun! hüüawad kaebealusjed. Paawst käsib piis-
koppa rüütlitele appi minna; ordu suurmeister peab
nõuu, kuidas mäsfunõtteid soigutada. Gestlased taha-
wad ije kuninga palwele minna, aga ei lasta. Seal
raputas Gestimaa weel kord ahelaid. Tuha all hõõ-
guw wiha lööb lausa lõkendama. Jürripäewa õhtul a.
1343 loitis Harjumaal kõrge mäeselja peal maja lee-

fides üles. See oli wõitluse märgiks ning jelsamal
 ööl raiuti halastamata maha, mis wõerastest ette-
 juhtus. 14. mail puutusiwad eestlased wiimaks Tallinna
 müüride all ordumeistriga kokku, kus hirmsa wõitluse
 järele ordurüütlid wõitjaks jäiwad, ning eestlased
 pärisjulasteks langesiwad.“

Sellest ajalooikust sündmusest andis tuntud kir-
 janik Bornhöhe pealkirja „Tasuja“ all raamatu
 wälja, kus Jaanuse elulugu kirjeldatud jai, kes sel
 ajal, kus eestlastelt kõik omandus oli ära wõetud ning
 neid kui pärisorje tarwitati — oma pärisperemees
 oli. Seda isäralikku õnne oli tal oma suurisa Wahu-
 rile tänada, kes nii määratu tugew oli, et noori puid
 wõis juurtega wälja fiskuda. Wahurile jai piiskopi
 poolt priius ning maad kingitud, sellepärast et ta
 kord teda karu küüsiſt peastis. Jaanuse isa Tambet oli agar
 mees, ostis omale julased, ehitas kena maja, kõrwali-
 sed hooned ning haris suureste põldu. Öppis Saksa
 keelt ning käis nendega läbi, ehk küll Wahur teda
 selle eest hoiatas, ette nähes, et sellest wiimaks neil
 hädaoht kaswab. Oma poja Jaanuse panit Tallinna
 Musta-munga kloostriſe öppima, ning tal oli nõuu Jaa-
 nuſt täieks sakslajeks ja kirjatangaks kaswatada. Kümne
 aasta wanuſelt öppis Jaanus Loodijärwe loſſihär-
 rra (kelle maa peal nende maalapike oli) lapſi: Dodo ja
 Emiliet tundma. Heaſüdamega tütarlaps Emilie pi-
 das Jaanuseſt palju lugu, kuna ta wend, tigateda loo-
 muga Dodo, kadetuſt ja wiha Jaanuse wastu awal-
 das, sellepärast et Jaanus, kellega ta ühe wanune

oli, temast waimulikult kuita ihulikult üle oli, kuid siiski Emilie lepituse mõjul saiwad nad hästi läbi, ning käiswad ja ratsutasid rõõmsaste koos. Jaanus oli 15 aastaseks saanud, kui ta nendega koos wälja sõites üht wana eremiiti tundma õppis, keda rahwas „Prohweiti-Pärdiks“ kutsus, tema päris nimi oli Bartel von Löwenklau, kes noores põlwes wägew sõjamees oli ning eestlasi aitas ära wõita, kuid ford sai ta raskesti haawatud. Maarahwas, kelle waenlane ta oli, wiisid teda koju ning peastid õnnelikult ta elu. Nüütel õppis eestlasi tundma ning armastama ja ajus nende keskele, kus ta metjas üksikmunga elu elas ning rahwale oma arstikunstiga abiks oli. Selle eremiiti juuresolekul teutos Dodo Jaanust ränkade sõnadega, sellepärast et Jaanuse tuline täff, keda ta omale palunud sõita, teda seljast maha wiskas. Jaanuse wiha leekis põlema ning lastataw lops pani Dodo pale punetama, keele waikima ja jalad tuituma. Dodo tahtmine oli ija paluda Jaanust hukata lasta, kuid Emiliel läks forda Jaanuse ilmasüütust selgeks teha, ning ahwardawad pilwed Jaanusest pöördä. Sellest ajast hoidis Jaanus ennast mõijast eemal, ehk ta küll igatjust Emilie järele tundis. Wana eremiit tundis kartust Jaanuse tulewiku eest ning hakkas talle õpetust andma kõigis teadustes ja ka wehklemisskunstis. Jaanus oli terane õppilane, ning 8 aasta jooksul oli tal kõik tarkus teada, mis jellel eluwilunud targal eremiitil ülepea õpetada oli. Ta oli kena ning tugew kui wana ija Wahur. Saksa ning Ladina keel olid

tal selged. Suhtumise kombel kord metsas jahil olles sattus Emilie Jaanuse maja lähedale, nägi Jaanust aedas. Nende jälleenägemine oli enam kui südamlik. Emilie imestab väga Jaanuse kõrge teaduse, ning meheliku tugewa fogu üle, kuna Jaanus oma südamees tundis, et ta ingelilust Emiliet armastab, kuid seletuseni see ei tulnud, sest warsti ilmus sinna rüütel Kuuno, Emilie auustaja — ning südamlikult jumalaga jättes lahkusid nad.

Seal ilmus Jaanuse elusje juur muutus. Ta oli alati walmis olnud igapidi oma suguwendade elu fergitama, kuid seeford awitas ta ühte waest poisikest, kes hirmjaste peksta oli saanud, jellepärast, et ta oli julgenud Dodo koera, kes teda kiskus „tigateds hundiks“ nimetada. Seesama pois, nimega Maanus, põgenes kuoja eest metsa, kes teda puruks peksta ahwardas, jellepärast et ta haigel olekul tööle ei ilmunud. Kolmandamal päewal ajas teda nälg Jaanuse juurde, kes talle süüa andis ning puhata lasi. Tige kubjas tuli hommikul Jaanuse juurde poissi taga otsima. Jaanusel oli kahju ning tegi, nagu ei teaks midagi poisist. Kubjas käskis sulased maja läbi otsida. Jaanus las kis kubja oma sulastest hooiist wälja wijada. Salalik tige kubjas läks longates mõisa, kus ta südant lõhestawalt hoigades Dodole kaebas, et Jaanus pidada mõisa wara riisuma, ning nüüd, kus ta nõudnud üht jookkikut wälja anda, olla härrad hirmjaste sõimanud ning teotanud, teda ennast poolsurruks peksnud. Õnnetuseks oli paar päewa enne seda wana hea

rüütel ära surnud, ning noored rüütlid, kes matusele olid ilmunud ja jeda juttu pealt kulafid, pakkufid Dobile oma abi Jaanust ära häwitada, sest Gesti maal ei tohtida ühtegi prii talupoega olla.

Warsti oliwad rüütlid enda sulastega Jaanuse isa hoomi wärawate taga, ning wana Tambet, kes paha aimamata neid fisse lafi, langes kohe mõgatera alla. Kära peale tuli Jaanus hoomi peale, mis ratsalifi juba täis oli, ning nähes kuidas isa raskest hoobist rabatud maha tuikus, tormas löbja rüütli juurde, keda ta ühe raskuga jädulast wälja fiskus ning oma jalgade alla trampis, fiis temalt mõega oma kätte fiskus. Seda Kalewi tegu nähes olid rüütlid efitels kohmetufest kanged, kuid fiis tormafid kõik Jaanuse ning tema sulaste peale, kes talle appi tõttafid, et ennem taga ühes surra, kui Jaanust hädasje jätta. Wägewalt lõhfus Jaanus rüütlite ridades, kuid üks sulane teise järele langesid nende hoopite all, ning nähes, kuidas wiimane sulane lõhfilööddud peaga maha kukkus ning ta eneje taganemise tee taheti finni panna, rajus ta ennast oma kotta tagafi. Rüütlid panid maja põlema, kuid Jaanus peastis ennast salaja põgenemise läbi. Sellest ajast käis Jaanus kõik Gesti-
 timaa läbi, tulise kõnega igal pool rahwast üleüldisele wõitlusele rõhujate rüütlite wastu üleskutsudes. 1343. aastal leefis korraga tuli igalpool: tuhanded daan-
 lased ja sakslased jaiwad maha tapetud, Waadise floostri mungad maha notitud. — Saaremaa käre-
 dad pojad tapfiwad ühe päewaga ligi tuhat sakslast. Jaa-

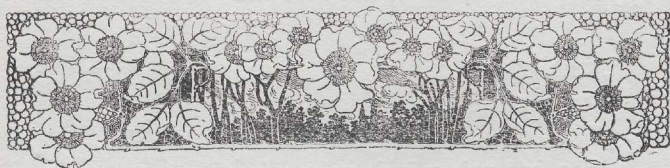

nuse kae alla langes Dodo, kes ta haawatud isa oli
 lastnud keldris surnuks näljutada; Iga rüütel Kuunot
 peastis Emilie, kes põlvili palus teda elusse jätta,
 sest ta olla tema peigmees — ning Jaanus andis
 talle armu. — Sealt tõttas ta Tallinna alla, kus
 ta wägilase surma leidis.

Iga rahwas auustab enda muistseid kangelasi lau-
 ludes, sellepärast olen ka mina selle laululooga püüdnud
 wägewat Jaanust auustawalt mälestada.

Paul Mühlberg.

Jaanuse surm.

Ajaloolik laululugu eestlaste wõitlusest
14-mal aastasajal.

Talupojad:

les nüüd, wennad! sõja hüüd kõlab,
Kauase õõ järel — päike meil paistab.
Wägilane Jaanus läeb lõhkuma rüütleid,
Ta jäädawalt purustab orjuse kütked.

Jah! ainuke on ta siin Eestimaa pinnal,
Kes priiuse põlwel meil ülesse sirgun'd.
Kui wägew ta rind, kui wägewal healel,
Ta ärkama pani kõik uinuwad hinged.

Jaanus:

„Edasi, wennad, nüüd näitama peate,
„Kas raudaseid riideid weel lõhkuda wõite.
„Küll näen ma, oh wennad, et wõitlus teil raske,
„Seft liiga teid kurnanud orjuse kütke.

„Kuid pidage meeles — teil kergem on furra,
 „Kui alatu orjana kaduma minna.

„Teil kaswafid tütrede — kui õrnemad lilled,
 „Eks jultunud rüütli neilt kitkunud õied.

„Sest üles! nüüd rõhutud kangemad pojad,

„Ei maalewas puududa tobi meil keegi.

„Teil teada — et Tallinas ootawad rüütliid,

„Neil julgust on palju — neid kaitswad raudriided.“

Talupojad:

„Kas nemad — ehk meie; wõi sureme ühes,

„Kuid keegi neid orjata enam ei tobi.

„Surm wõitluse wäljal on meestele magus,

„Sest woolagu Eestimaal ojana weri.“

Jaanus

„Kui ilus! kui tore! kui wõitluse tantšul,

„Teil labkeste naeratab priiuse päike.

„Kui ilusail kiiredel — mängiks ta mõegal,

„Kui näeb, et nõreldab punasel werel.

„Küll roosina õitseks — Te' tütrete palged,

„Kui isamaa pinnalt on häwitud ordud.

„Ei lõbustaks enam neid wihatud rüütliid,

„Waid hõiskawalt kutsuksid kallimad peiud.

„Siis aafatel õitseksid kenamalt lilled,

„Ka linnu laul kõlaks Teil kenamal toonil.

„Teil kaswaksid pojad — kui tugewad tammed;

„Sest üles nad sirguksid priiuse tundel.“

Rahwas:

Ning wälkuwall filmil ta kaasa kõik läksid,
Et wägewal rammul kord lennuta tapreid.
Ei surma need kartnud — seks walmis nad olid,
Nii maru jõul kisk'sid neid Jaanuse sõnad.

Ju paistsiwad filmi neil Tallinna tornid,
Ju müüride ümber end tormile seadsid.
Teil Tasuja ilmunud, wärissege nüüd;
Kui wägew me' Jaanus, kui wäetid need rüütliid.

Ning toredal täkul neil Jaanus eel sõitis,
Wõitmata kindlus ta raudsest näüst hiilgas,
Kui terasest taotud ta wägewad liikmed,
Ning põlgtuse wihal tal leekisid filmad.

Jaanus:

„Nüüd wõitlusel seadke! (nii müristas Jaanus),
„Mull' sõnumid toodi, et suurend wäesalgad
„Neil appi on tulnud, ju nähtawal nemad;
„Kuid pidake meeles — neil selgas raudrüüded,
„Sealt kergeste põrkawad wägewad hoopid.“

Rahwas:

Ning hiilg'was raudrüüdes sõitsiwad rüütliid,
Ei otša põln'd näha, nii palju neid oli.
Neil lehwisid mantliid, kus rist mõegal seisid;
Kas rüütliid — ehk rahwas nüüd langema pidi.

Ju kokku nad põrkasid wägewal rammul,
Kui wihased tiigred, seal lõhkusid mõekil.

Ei armu siin antud — ei ootanud keegi,
Ka surmani haawatud wõitlefid weelgi.

Ehk kaitseta ihul küll maapojad olid,
Ei raudriie siiski neid kohkuma pannud,
Kui wägewad hüglased lõhkujid neid.
Kuid siiski liig tihti ka kõwemad hoopid
Raudriietelt tagasi pörkasid.

Kui tabaks neid pikne, nii langesid mehed:
Siin rüütliid, seal weriselt eestlased.
„Kuid maruna murdis wägewal käel
Suur Jaanus neid rüütliid Kalewi jõul.“

Kus iiales pööras, seal tõusiwad kuhjad,
Ta raudsest käest lõbutud rüütliite kehad.
Kui õhemad lõuendid, murdis raudriideid,
Et hirmunult rüütliid „Ave Mariid“ hüüdsid.

Nii wõitles ta kaua, ju eestlased lootfid,
Kuigi neilt palju — ju langenud olid,
Siiski neid Jaanus weel wõidule wiib;
Ning priiuse päike neil hiilgawalt tõuseb.

Kuid äkitfelt rüütliite keskel seal kõlas
Koledam kisa — mis iiales kuulnud.
Sell' kõla sees peitus just Eestimaa saatus,
Seal langes me priius, seal langes me Jaanus.
Ning korraga waikis ka koletu wõitlus.

Neiud:

Nüüd nutke kõik neiud . . . .
 Oh nutke kõik mehed . . . .
 Oh nutta ka piinatud Eestimaa.
 Kui põhjatu armul teid armastas ta.

Rahwas:

Siin were sees lamab me wägimees Jaanus,
 Tal kümnetest haawadest werine rind
 Werd purskades tõuseb, kui tabaks seal hing
 Ta elu weel rahwale hoielda . . . .
 Liig kahju tal Kalewift labkuda . . . .

Talupojad:

Ära neetud need käed,
 Ära neetud need rauad,
 Kes Jaanusel rindu nii koledalt löid.
 Kui kurwalt nüüd ringi waatwad ta silmad.
 Ju surma wärinad . . . .
 Üle keha tal käiwad . . . .
 Kuid siiski ta püüab weel ülesse tõusta,
 Weel kord — siin mõeka langeda lasta.

Rüütlid:

„Ei jäkša enam te' Kalewipoega,
 „Me konta siin toorel jõul murda.
 „Ta möllas siin ümber — kui koletu Saatan,
 „Kui loomajid wöttis meid pooleks siin lüüa.
 „Tõest' parajal pilgul meid Dreyneven peastis,

„Kui külje poolt piigiga rindu tal pistis.
 „Siin seisab ta nüüd — kuid vaatke, et filmad
 „Ka surmatunnil tal leekida wõiwad.“

Rahwas:

Ding surmale sircufid wägewad liikmed,
 Kuid raskeste õhkajid werised huuled:

Jaanus:

Jah — surra labingu wäljale
 On magus, ülendaw wõitjale,
 Kuid teades, et isamaa langenud,
 Werd nutma paneb mu südame.
 Liig raskeks mull' labkumist teinud.
 Head ööd — mu isamaa. —

Rahwas:

Seal mühinal katfiwad päikese kiireid
 Paksemad pilwed, maad pimedaks kattes;
 Nad tubandel keeledele wingudes tõtt'sid,
 Raskel woolusel mäsfates möllates.

Seal wägewam mürin maa kõikuma pani,
 Kui häwitaks praegu ta terve maailma;
 Raks raksul löi wälku ka koledam pikne,
 Kui tabaks kõik loodus nüüd põlema minna.

Ei wihm — waid meri sealt ülewalt langes,
 Ning maruga ühes nüüd metfasi murdis.
 Kes peasta end tabah, see põgenegu nüüd . . .
 Wägew Taara peab Jaanufega matuseid.

Talupojad:

Kui waimudest aetud,
 Nii põgenesid rüütliid,
 Kes Jaanuse mõegaft weel peafenuid olid,
 Ei üksnes raudriie neid wõidule wiinud,
 Waid hirwitaw Saatan neil abiks seal olnud.

Rahwas:

Jah, fajanded aastad ta abiks neil oli,
 Rahwa feaft kitkuda kangemaid poegi,
 Elada, orjata — wõis ainult üks wäeti,
 Kuid igauks parem seal langema pidi.
 Nii eestlaste waimu seal uinuma pandi;
 Seks wõimu neil oli, seks wõimu neil anti,
 Ehk küll felle wastu ka Rooma paawft oli.

Ning kõrgel mäel kõndis,
 Seal hiilgwal näul Saatan
 Kes sõbrana rüütliitel kõneles:
 Te' ofawus kõrge, feft auustust ma tunnen,
 Ning igawest Teile ka tänulik olen!

Saatan:

Kui rõemul näen põllu peal tuikawat
 Neid kangelaste järeltulijaid,
 Kui wäetid nad nüüd wälja näitawad,
 Kui konnad nad seal ümber roniwad,
 Silm kustun'd atra wärifedes hoides,

Nad nõdralt ast'wad katken'd särkides;
 Kuid tublist tantsib kupja malk neil selgas,
 Jah, tunnistada wõin nüüd ilma ees,¹
 Meil õigus neist rääkida põlates! —

Lõpp.

Kadunud lootused.

Palju õnne pakub julgel lootus,
 Argadele ainult meeldiwalt
 Ulatab ta karikat, et jänus
 Leiaks julgel huudel wiibiwad.

Tähed looduses ka meite filmi petwad,
 Hiilg'walt äratades kõrgel lend'waid mõtteid.
 Kuid niipea kui filmad nendelt ära pöörad,
 Olema end kõigist maha jäetud tunned.

Meile antud rasked elu tunda,
 Ülendawad rahu leiame
 Haudades, kus kurwastatud süda
 Leinaks neid, kes kallid temale.

484.284

See on Eesti Kirjandusliku Seltsi
Raamatukogu kogu raamat
Juh. toimetus: Eesti Kirjandusliku
Seltsi Raamatukogu

Kadunud Raamat

Hind 12 kop.

See raamat on Eesti Kirjandusliku
Seltsi Raamatukogu kogu raamat
Juh. toimetus: Eesti Kirjandusliku
Seltsi Raamatukogu

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00042960 1